

УДК 1:316.4

О. В. Прудникова, кандидат філософських наук

ІНФОРМАЦІЙНА КУЛЬТУРА В КОНТЕКСТІ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЕТАПУ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО БУТТЯ

Показано, що сучасні технології, включаючись у середовище суспільних відносин, стають важливим чинником трансформації культури в інформаційному напрямку. Доведено, що сучасне інформаційне середовище є чинником, який вимагає формування нового типу культури – інформаційної. Інформаційні технології, ставши стрижнем сучасної цивілізації, не просто змінюють якість і зміст життя сучасної людини, вони детермінують формування інформаційної культури.

Ключові слова: інформація, інформаційна культура, суспільство, інформаційний простір, інформатизація.

Актуальність проблеми. Інформаційні технології і системи сьогодні, з одного боку, відіграють одну з вирішальних ролей у розширенні інформаційного взаємозв'язку між соціальними суб'єктами, інтеграції суспільства у світовий інформаційний простір, а з другого – вони вже давно розглядаються як один із чинників конкурентоспроможності, що зумовлює актуальність розв'язання проблем інформаційної культури в епоху інформатизації та розвитку інформаційного суспільства.

Сучасні основні тенденції світового розвитку найбільш чітко проявляються в інформаційно-культурних процесах, які нині є неоднозначними і складними. Зараз узагалі виникає нагальна необхідність розглядати генезу буття соціального в її безпосередньому взаємозв'язку з інформаційними процесами, зокрема з розвитком інформаційної культури.

Разом з тим **аналіз останніх джерел і публікацій** свідчить про те, що незважаючи на очевидну актуальність означеної проблеми, остання ще не одержала належного висвітлення у філософській літературі. Тому **метою** статті є спроба заповнити деякі окремі прогалини у розумінні досліджуваної проблеми¹.

Виклад основного матеріалу. Загальновідомо, що розвиток соціально організованої матерії в цілому відбувається прогресивно, тому філософський аналіз інформаційної культури у даній статті розглядатиметься в контексті прогресивного техногенного розвитку соціального буття.

¹ Тема даної статті безпосередньо пов'язана з філософськими дослідженнями в межах комплексної цільової програми НДР, яку здійснює кафедра культурології Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого».

Слід зазначити, що інтенсивний тип взаємодії суспільства і природи призвів до загострення суперечностей між ними, значне місце серед яких посідають соціально-екологічні суперечності. Вони являють собою суперечності між антропогенним середовищем, що має переважно техногенний характер, і живою природою. Функціонування останньої у теперішній час є головним чином адаптацією біосфери до тих змін, які вносять створені людиною техніко-технологічні системи. У результаті цього відбувається своєрідна технізація природних процесів, що фактично реалізує нові типи взаємодії суспільства і природи та приводить до значного зростання маси штучних утворень у загальному обсязі планетної речовини. Наслідком цього може стати повне заміщення природних процесів і предметів штучними, що не мають природних аналогів. Використання машинних систем і технологій в остаточному рахунку може призвести не тільки до зростання «штучності» соціуму, а й до перекручення духовної сутності самої людини. Останнє спричинено тим, що ступінь зміни власної природи людини у відомих межах адекватний рівню розвитку інформаційного середовища. Технізація та інформатизація соціокультурного буття на основі штучних процесів і явищ, хоча певною мірою і відповідають можливостям докладення трудових функцій людини як продуктивної сили для задоволення її зростаючих (переважно матеріальних) запитів і потреб, можуть призвести до дисбалансу в соціальних системах різного рівня, посилення негативного впливу інформаційних технологій на суспільство і саму людину та заміни природних основ існування інформаційно-технічними штучними основами.

Потреби людини і суспільства в інформації відрізняються досить складною структурою, що містить: потреби в підтриманні певної, відповідної «інтелектуальній» природі людини якості інформаційного середовища її перебування; потреби у подоланні та запобіганні деградуючим змінам інфосфери; потреби у виробництві та відтворенні інформації; потреби в гармонізації взаємостосунків суспільства та природи; потреби в інформатизації усіх видів людської діяльності, включаючи необхідність формування високої інформаційної культури кожного члена суспільства, тощо [1–4].

Слід зазначити, що в умовах глобальної інформатизації різноманітні інформаційні потреби не можуть бути повністю задоволеними ні на індивідуальному, ні на груповому рівні. Суб'єктом їхнього задоволення має стати суспільство в цілому. Тільки в цьому разі можуть бути вжиті ефективні, дієві заходи для задоволення суспільних та індивідуальних потреб у нормальних умовах життя та відтворення власної ідентичності.

На думку численних вітчизняних та зарубіжних дослідників, у рамках сучасного інформаційно-екологічного комплексу відбувається взаємодія людського суспільства, що складається з населення та культури, зокрема інформаційної, з навколишнім середовищем.

Буття людини у таких системах можна уявити як одночасне усвідомлення людьми своєї повноправної присутності та активної діяльності в зазначених підсистемах: природній (як суб'єкт і об'єкт взаємодії із природою), економічній (як виробник і споживач матеріальних благ, суб'єкт економічних відносин), політичній (як активний елемент соціуму, що взаємодіє з іншими членами суспільства для встановлення та підтримання соціальної і політичної влади та рівноваги в соціальній системі), соціокультурній (як носій певних соціальних ролей і статусу, культурних традицій, цінностей, інтересів) та етносоціальної (як носій норм, звичаїв, ознак конкретного етносу). Ці підсистеми об'єднують інформаційна культура, оскільки кожна людина існує, діє, розвивається, вступає в інформаційні комунікації з іншими людьми одночасно в усіх підсистемах. Поза якої-небудь із них її життя немислиме, у кожній з них вона є носієм певних цінностей, норм, настанов.

Підсистеми інформаційно-екологічного комплексу, взаємодіючи між собою та обмінюючись інформацією, створюють цілісне системне соціокультурне утворення. Станом системи в цілому визначається стан кожної з підсистем, а зміни в одній з підсистем неминуче приводять до змін в інших підсистемах та інформаційно-екологічному комплексі в цілому.

Інформаційно-екологічні системи, на наш погляд, виникли на певному етапі взаємодії людини, природи та суспільства, коли з'явився їхній органічний взаємозв'язок. Вони стали фактично безпосередньою відповіддю на експлуатацію певного природного середовища спеціальними техніко-технологічними системами та прийомами. Технічні інновації поліпшили людську здатність контролювати та пристосовувати природне середовище (переважно з погляду людини та суспільства) в основному для задоволення людських потреб і реалізації конкретних соціальних цілей та програм. Однак при цьому змінилися моделі поведінки особистості всередині як соціальних, так і природної підсистем. Інформаційні процеси не тільки ускладнилися, а й набули нових якостей, основним завданням яких стало не стільки пристосування соціальних систем до завдань соціального розвитку, скільки модернізація соціальних систем різного рівня, їх інформатизація. У зв'язку з цим назрів перехід від традиційної моделі оцінювання та управління розвитком соціальних систем до інформаційно-культурологічного підходу.

У зв'язку з цим актуальним завданням соціально-філософського аналізу в контексті цього дослідження є розгляд становлення «нової» людини, котра, як слушно зазначає О. Дзьобань, виступає носієм нової інформаційної культури, є суб'єктом інформаційних відносин [5]. За аналогією з характеристикою людини, даною французьким філософом Ж. О. Ламетрі, як «людини-машини» людину XXI ст., на думку Л. Скворцова, слід називати комп'ютерною, і специфіка її полягає у тому, що вона «має систематичний контакт з універсальним

інформаційним середовищем, і це радикальним чином змінює тип її ментальності – як несвідомі, так і усвідомлені реакції на події» [6, с. 35]. Проте необхідно не тільки «обійняти в ширину» пізнання людини, вбудувавши все під традиційні пояснювальні моделі, потрібно розібратися, що призводить до нової «комп'ютерної» людини, розглянути всі чинники, які відповідають за трансформацію людини. Одним з чинників стає поширення інформації за допомогою невимірно більшого числа комунікацій, які є першими проявами лавиноподібного процесу, що радикально змінює місце людини у світі. Цю думку відобразив російський дослідник І. Негодаєв, ведучи мову про характерну межу інформаційного суспільства: «Головну роль у розвитку і функціонуванні всіх сторін, сфер, аспектів суспільства відіграє знання у вигляді інформації» [7, с. 72]. Це і визначає докорінну відмінність домінуючого на сьогодні типу культури – інформаційної від домінуючих типів попередніх епох.

Сучасні технології, включаючись у середовище суспільних відносин, стають важливим чинником трансформації культури в інформаційному напрямку. Крім того, зафіксовані зміни у сфері духовної культури, викликані не свідомими діями її творця – людини, а безособовою логікою технічного розвитку, процесами самоорганізації техногенного середовища. Наприклад, інформаційні технології за допомогою структуризації інформації забезпечення її доступності, здійснюючи глибокі трансформації індивідуальної та масової свідомості, уніфікують соціальні практики, забезпечують включення людей у глобальний інформаційний обмін і стають інструментом психологічного тиску, насильницьки втручаючись в емоційно-вольову сферу людини. В сучасному інформаційному суспільстві бурхливо поширюються сублімовані форми агресивності [5; 8]. У теперішній час агресія і насильство набули нового вигляду, соціальна агресія стала неминучим та закономірним результатом надмірно тривалого перехідного періоду, що супроводжується розвалом економічних зв'язків, надзвичайно глибоким соціально-економічним розшаруванням населення, регіональними конфліктами, різким падінням рівня життя, кризою моральності [9]. Стало очевидним, як підкреслює О. Жидкова, що створення загальнопланетарного поля інформації, крім прискорення взаємообміну культур та їх творчих змін, призводить до розхитування традиційних цінностей [10].

Створення сучасного світового інформаційного простору поступово висуває нові вимоги перед людиною як носієм інформаційної культури, духовно-суспільною істотою, здатною приймати виклики інформаційної цивілізації і нести відповідальність за власні дії та їх наслідки. Як зазначає Л. Овсянкіна, сучасний світ як система складних і суперечливих глобальних соціально-економічних, політичних, духовних, культурних та інформаційних взаємозв'язків активно підводить людство до вироблення нових цінностей

і світоглядних орієнтирів, необхідних для його виживання сьогодні. В епоху, коли руйнуються минулі авторитети і стереотипи, дефіцит духовності може стати серйозною загрозою для подальшого розвитку сучасної цивілізації [11, с. 224], значним деструктивним чинником для культури, що формується.

Вражаючим є прогрес комп'ютерів і телекомунікацій, які послужили тому, що маловідома технологія Інтернет перетворилася на рушійну силу переходу до мережевого суспільства. Мережева структура проникає в усі сфери життя людини і суспільства: економіку, політику та культуру і тим самим перетворює людину. Як відзначає М. Кастельс, «незважаючи на всі спроби врегулювати, приватизувати та комерціалізувати Інтернет і системи, які входять до нього, мережі комп'ютерних комунікацій, як в Інтернеті, так і за його межами, характеризуються щонайширшим розповсюдженням, багатобічною децентралізацією та гнучкістю» [12, с. 339]. М. Кастельс вважає Інтернет технологічним базисом формування нової людини. На його думку, сучасний інтернет-мислитель уподібнюється енергетичній системі й електродвигуну, бо «він здатний поставляти «інформаційну енергію» для будь-яких сфер людської діяльності» [13, с. 8].

Наступною важливою межею в «мережевій» людині М. Кастельс є трансформація простору і часу, яка також стала результатом інформаційної модернізації і розвитку комунікацій. Подолання відстані за допомогою комунікацій і швидких транспортних систем дозволяє людині проводити час спільно без просторового зближення, що робить можливим її включення в гнучкі міжтериторіальні структури, які еволюціонують у функціональні мережі взаємодії і нові культурні форми.

Особливістю культури реальної віртуальності є те, що вона утворює систему, в якій сама реальність повністю занурена у віртуальні образи. Розвиток комп'ютерних мереж веде до формування специфічних віртуальних співтовариств, при цьому спостерігається широка соціальна і культурна диференціація. Важливим антропологічним аспектом стає проблема відчуження. І. Негодаєв особливо підкреслює, що «пасивне споживання інформації формує жорсткість мислення, позбавляє людей безпосереднього спілкування один з одним, звужує персональний простір, спричиняє втрату міжособистісного спілкування» [7, с. 183]. Це призводить до того, формується клас професіоналів, які, управляючи зв'язками з глобальною економікою, здійснюючи їх сервісне обслуговування і контролюючи розвиток приватного бізнесу, утворюють місцеві суспільства, які живуть у новій інформаційній епосі. Але в цілому «становлення інформаційного суспільства породило канали трансляції соціокультурних норм і цінностей» [7, с. 100]. Це характерно для появи масової культури, маніпуляції свідомістю людини, що стає могутнім засобом культурогенезу.

Унаслідок цього культурологічний аспект «мережевої» людини є важливим і сприяє появі на наших очах нового типу культури як «культури суспіль-

ства епохи інформатизації» [7, с. 91]. І. Негодаєв виділяє три її рівні: звичай і традиції; сегменти культури, що забезпечують відтворення існуючих у даний час форм життєдіяльності; програму майбутніх форм життєдіяльності людей – етап, який і визначає сучасний етап розвитку культури. Необхідно також підкреслити, що «в епоху інформатизації зникає минула відмінність між матеріальною в духовною культурами» [7, с. 95], інформаційне суспільство характеризується суперечністю еволюційних процесів в культурі – наявністю як диференціації, так і інтеграції.

Висновки. Сучасне інформаційне середовище є чинником, який вимагає фундаментально нової адаптації людини, формування нового типу культури – інформаційної. Специфіка сучасного інформаційного середовища веде до корекції існуючих природних і соціальних механізмів адаптації людини та вироблення інформаційно-культурних. Інформаційні технології, ставши стрижнем сучасної цивілізації, змінюють не просто якість і зміст життя сучасної людини, вони загрожують трансформувати сам спосіб її буття у світі.

Крім того, в інформаційному суспільстві актуалізуються апробації нових моделей поведінки і реакції на певні соціальні практики та подальше застосування цих моделей в умовах уже не віртуальної, а константної реальності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Винарик Л. С. Информационная культура в современном обществе / Л. С. Винарик, Н. Ф. Васильева [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/8815/1/22.pdf>.
2. Бех Ю. В. Розробка філософських засад загальної теорії управління як потреба інформаційного суспільства: актуальність, стан та перспективи вирішення / Ю. В. Бех // Політологічний вісник: Зб. наук. праць. 2012. – Вип. 59. – К. : «ІНТАС». – С. 59–69.
3. Стрихарь А. В. Информационное общество: проблема развития личности и современное образование / А. В. Стрихарь [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://pws-conf.ru/nauchnaya/lss-2006/369-problemy-obrazovaniya-v-sovremennom-obshchestve/>.
4. Соціологія особистісної ідентичності в просторі права : монографія / К. Ю. Богомаз, М. С. Конох, Ю. С. Кравцов та ін. – Дніпродзержинськ : ДДТУ, 2009. – 184 с.
5. Дзьобань О. П. Філософія інформаційного права: світоглядні й загальнотеоретичні засади монографія / О. П. Дзьобань. – Х. : Майдан, 2013. – 360 с.
6. Скворцов Л. В. Информационная культура и цельное знание / Л. В. Скворцов – М. : ИНИОН, 2001. – 288 с.
7. Негодаев И. А. На путях к информационному обществу / И. А. Негодаев – Ростов-н-Д : Изд. центр ДГТУ, 1999. – 246 с.
8. Дзьобань О. П. Інформаційне насильство та безпека: світоглядно-правові аспекти : монографія / О. П. Дзьобань, В. Г. Пилипчук, за заг. ред. проф. В. Г. Пилипчука. – Х. : Майдан, 2011. – 244 с.

9. Пилипчук В. Г. Проблема агресії і насильства: світоглядно-інформаційний вимір / В. Г. Пилипчук, О. П. Дзьобань // Освіта регіону. – 2012. – № 2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.social-science.com.ua>.
10. Жидкова О. О. Проблемы взаимодействия человека и информационной среды / О. О. Жидкова [Электронный ресурс]. – Режим доступа: sps.kture.kharkov.ua/articles/Статья6.doc.
11. Овсянкіна Л. А. Філософський аналіз ролі духовних цінностей у розвитку сучасної цивілізації / Л. А. Овсянкіна // Гілея: наук. вісн. / голов. ред. В. М. Вашкевич. – К. : ВІР УАН, 2012. – Вип. 64 (№ 9). – С. 224–229.
12. Кастельс М. Информационная эпоха: Экономика, общество и культура / М. Кастельс : пер. с англ. под науч. ред. О. И. Шкаратана. – М. : Гос. ун-т. Высш. школы экономики, 2000. – 606 с.
13. Кастельс М. Галактика Интернет: размышления об Интернете, бизнесе и обществе / М. Кастельс : пер. с англ. А. Матвеева, под ред. В. Харитоновой. – Екатеринбург : У-Фактория, 2004. – 327 с.

ИНФОРМАЦИОННАЯ КУЛЬТУРА В КОНТЕКСТЕ ИНФОРМАЦИОННОГО ЭТАПА РАЗВИТИЯ СОЦИАЛЬНОГО БЫТИЯ

Прудникова Е. В.

Показано, что современные технологии, включаясь в среду общественных отношений, становятся важным фактором трансформации культуры в информативном направлении. Доказано, что современная информационная среда является фактором, требующим формирования нового типа культуры – информативной. Информационные технологии, став стержнем современной цивилизации, не просто изменяют качество и содержание жизни современного человека, они детерминируют формирование информативной культуры.

Ключевые слова: информация, информативная культура, общество, информативное пространство, информатизация.

INFORMATIVE CULTURE IN THE CONTEXT OF INFORMATIVE STAGE OF DEVELOPMENT OF SOCIAL LIFE

Prudnikova Ie. V.

It is rotined that modern technologies, included on public relations, become the important factor of transformation of culture in informative direction. It is proved, that a modern informative environment is a factor, requiring formings of new type of culture – informative. Information technologies, became the bar of modern civilization, change quality and maintenance of life of modern man not simply, they determination forming of informative culture.

Key words: information, informative culture, society, informative space, informatization.

